

שיעורי מסכת שבת פרק המוציא יין, בשיעורי איסורי הוצאה בשבת

בס"ד. ט' שבט תש"פ

סימן א'

בענין שיעור הוצאה בדיו ובירור שיטות הראשונים

א. שבת פ' א'. דיו, כדי לכתוב שתי אותיות. תנא, שתי אותיות בדיו, שתי אותיות בקולמוס, שתי אותיות בקלמריין. בעי רבא, אות אחת בדיו, אות אחת בקולמוס, אות אחת בקלמריין מהו, תיקו, וכו'. ואמר רבא, הוציא אות אחת וכתבה, וחזר והוציא אות אחת וכתבה - פטור. מאי טעמא, בעידנא דאפקה לבתרייתא - חסר ליה לשיעורא דקמייתא.

הנה בביאור ה'תנא שתי אותיות בדיו' ומה בא להוסיף בזה על מתני' דשיעור דיו כדי לכתוב ב' אותיות, מצאתי בזה בס"ד ג' שיטות בראשונים:

א. שיטת רש"י דמדובר בדיו יבש. וכמו שביאר הכרחו בפשיטות בשבת של מי: פירש"י ב' אותיות בדיו דיו יבש עכ"ל ואצטריך לפרש כן דאי דיו לח, הא אי אפשר להוציאו בלא קולמוס או בלא קלמריין או בכלי אחר, ואלו כבר תנא אח"כ, והוא פשוט.

ב. שיטת הרא"ש בתוספותיו שמדובר בדיו לח שנושא אותו בידיו, שכתב: ורש"י פירש שתי אותיות בדיו כגון בדיו יבש. ולא נהירא לי דדיו יבש לא חזי למיכתב ביה ואין אדם טורח לגבל דיו לכתוב שתי אותיות. אלא בדיו לח מיירי שנושא אותו בידו. עכ"ל, ולדעתו המוציא דיו יבש בשיעור ב' אותיות פטור דחשיב שלא כדרכו, דאין אדם טורח לגבל דיו כדי לכתוב ב' אותיות.

ג. שיטת ר"ח דאיירי בדיו לח, ותיבת 'בדיו' ר"ל בכלי הדיו, דשם הכלי גם הוא 'דיו' [כמו נר, שכידוע שם הפמוט עצמו גם הוא נקרא נר]. ור"ל דאם הוציא שיעור דיו לח לכתוב בו ב' אותיות בכלי הנקרא 'דיו' או בקולמוס כו' חייב.

ב. והנה כתב ר"ח דיש הבדל בשיעור בין מוציא דיו בקולמוס למוציא בכלי הדיו ובקלמריין, וכדאיתא בירושלמי: הוציא דיו, אם בקולמוס כדי לכתוב שתי אותיות, אם בכלי צריך יותר. הביאו בפירוש ר"ח השלם מהד' זכר חנוך, וכן בריטב"א וז"ל: פירשו בירושלמי (דבקולמוס) [נדצ"ל: דבדיו] וקסת בעי שיעורא טפי, שהרי נדבק מן הדיו בהם, וצריך שיהא ביוצא מהם כדי לכתוב שתי אותיות, עכ"ל.

וכן פסק הרמב"ם (שבת פ"ח ה"ט): המוציא דיו על הקולמוס שיעורו כדי לכתוב ממנו שתי אותיות, אבל אם הוציא הדיו בפני עצמו או בקסת צריך שיהיה בו יתר על זה כדי שיעלה ממנו על הקולמוס כדי לכתוב שתי אותיות, עכ"ל. ור"ל דשונה דין הדיו בכלי הדיו או בקלמריין, ששיעורו ביותר מכדי ב' אותיות שהרי לא כולו עולה על הקולמוס, מכאשר הוציא הדיו בקולמוס דאז סגי בב' אותיות בדיוק.

וכבר כתבו האחרונים ז"ל דמדרש"י לא הביא הירושלמי משמע דלא ס"ל כן, ובספר חפץ ה' (לאוה"ח הק') כתב: ממשמעות הש"ס משמע כפירוש הקונטרס, דכל היכא דמפיק שיעור שתי אותיות, ודלא כמ"ש הרמב"ם ז"ל דבדיו ובקלמריין בעינן יותר משתי אותיות כדי שישאר בקולמוס מן (הקלמורין) [הדיו ב']

אותיות]. והוא ז"ל הוצרך מדקתני כדי לכתוב משמע דבעינן שיעור שיכתוב בהם. ולרש"י אמרינן כיון דכד הוּוּ אקולמוס חזו למיכתב בהו הוּוּ ליה מצניעין כמוהו דחשוב וחייב, דהכי משתמע מלשון הברייטא דקתני בדיו ובקלמרין דלא שנא, כשיעורן בדיו שיעורן בקולמוס וכו' וזה פשוט.

ומצאתי שכבר קדמו המאירי בסוגיין, לומר שהבבלי חולק, שאחר שהביא את הירושלמי הנ"ל כתב: ומכל מקום בסוגיא זו אמרו שיעור שתי אותיות בין בדיו ר"ל בפני עצמו בין בקולמוס בין בקומרינ ר"ל קסת, אלא שגדולי המחברים [הרמב"ם הנ"ל] פסקו כדעת הירושלמי, ונראין הדברים, עכ"ל.

וצ"ע בטעמא דמילתא לחלוק על דברי הירושלמי, הרי הם נראים לכאוי מובנים טפי דזיל בתר טעמא דבעינן שיוציא ב' אותיות א"כ מה מה שנשאר בכלי הדיו אין להחשיבו בפשטות, וגם מה שאמר לעיל הרב חפץ ה' ד'לרש"י אמרינן כיון דכד הוּוּ אקולמוס חזו למיכתב בהו הוּוּ ליה מצניעין כמוהו דחשוב וחייב, צ"ב ד"ל דכשהם בכלי שממנו א"א אפשר להוציא את כל הדיו בשיעור ב' אותיות לא מצניעים כה"ג ורק כשהוא בקולמוס מצניעים.

ג. והנה בעי רבא, אות אחת בדיו, אות אחת בקולמוס, אות אחת בקלמרין מהו, תיקו, ולא נתבאר צדדי ספיקו דרבא מה הם, וכבר הקשה כן השפת אמת כאן: לכאורה קשה פשיטא מאי נפקא מינה איך שמוציאו בכלי זו או בזו, עוד קשה מה דבעי רבא אות אחת בדיו אות אחד בקולמוס וכו' מאי מיבעיא ליה הא קי"ל היכא דשיעורן שוה מצטרפין וכו', עיי"ש שפירש לדעת הרמב"ם ועוד, וכן הק' השבת של מי.

ונראה בס"ד לבאר ספיקא דרבא לפי כל אחד מהראשונים הנ"ל באופן אחר.

א. ונתחיל בדעת רש"י. והנה הקדמנו דלדעתו בכל אופני ההוצאה שיעורו בב' אותיות, גם בדיו יבש גם בדיו לח בקולמוס או בקלמרין, וא"כ מה תיבעי לך באיזה כלי הוציא והרי לכולם שיעור אחד, וכיון שהוציא שיעור חשוב הו"ל לרבא לחייב.

ונראה לבארו כמ"ש הר"י פורת בתוס' תלמידי ר"י וז"ל: נראה דבאחד לח ואחד יבש בעי, דהשתא לח ויבש אין ראויין להצטרף זה עם זה, או דילמא מכל מקום איכא שיעור [לכתיבת] ב' אותיות, דמה בין זה לשתים אותיות דדיו יבש, [וכי] בשביל שיהא השיעור מן האות השניה ראוייה לכתוב [א"ה. כיון שלח הוא] יהא יותר [גרוע] [א"ה. מכששניהם ביבש שלא ראוי לכתוב מיד], או דילמא בכי האי גוונא לא מיחשבו להצטרף. פורת.

והצדדים מבוארים שפיר, ד"ל דשיעור אות אחת בדיו לח ושיעור אות אחת בדיו יבש לא מיצטרפו, שהרי יש להכין את היבש להרטיבו ולגבלו, ובאות אחת כבר אין אדם טורח לגבל ולא מיצטרפו, או דילמא הא איכא שיעור כתיבת ב' אותיות, והגם שאות אחת בדיו יבש, עכ"פ לא גרע משהיו שניהם ביבש דחייב וכי בשביל שהקל עלינו והוציא אחת בדיו רטוב ישתנה שיעורו.

ויוצא מזה חידוש דין, דכל ספק רבא הוא רק באחד לח ואחד יבש [כמ"ש הר"י פורת בהדיא], ולפי"ז הספק בהוציא אחת בדיו יבש, והשניה או בקולמוס או בקלמרין. ואו או קתני, אבל אחד לח בודאי הוציא, אבל אם הוציא שתי אותיות בדיו רטוב אחת בקולמוס ואחת בקלמרין פשיטא דחייב שהרי שיעורם שוה ושינוי הכלים מה בכך, ודמי למוציא בב' קולמוסים דכתבו תוס' דחייב.

ב. והרא"ש דמפרש הכל בדיו לח, לכאוי יל"ע דמה מקום יש להסתפק, וכשם שבב' קולמוסים מחייב ה"ה באחת בדיו ואחת בקולמוס לכאוי הו"ל לחייב.

ונראה לבאר ספיקא דרבא לדעתו כמ"ש ריב"א בתוס' הנ"ל וז"ל: אבל ריב"א פירש דהא מיבעיא ליה אי הו"א הוצאה כל אחד או לא, דבכי האי גוונא אין דרך להוציא אחת בקלמוס ואחת בקומרין אלא או שתיהן בקלמוס או שתיהן בקומרין או [שתיהם] בדיו, אבל זה פשיטא ודאי דמצטרפין אבל הא מספקא ליה אע"ג דמצטרפין מיהא מיפטר אהך הוצאה הואיל שזו הוצאה כלאחר יד היא. עכ"ל. וביאור דבריו דספיקא דרבא דכיון דמוציא בכלים שונים אינו דרך הוצאה והו"ל כהוצאה לאחר יד ופטור, או דילמא ל"ש מב' קולמוסים דחייב.

והנה לדבריו ספיקא דרבא הוא בכל האופנים, ואו או או קאמר, בין אחד בדיו ואחד בקלמוס, או אחד בקלמוס ואחד בקלמריין, דמאחר שכולם לחין אין הבדל ביניהם, והספק רק דכיון דבב' כלים הם הוי כהוצאה לאחר יד.

ג. וביאור הספק לפי ר"ח והירושלמי יותר בפשיטות הוא, דמספק"ל בהוציא אחד בקלמוס ששיעורו אות אחת בדיוק ואות אחת בקלמריין או בכלי הדיו דשיעורו ביותר מכדי אות אחד מה שנשאר בכלי, וכיון דשיעור הדיו אינו שוה אינם מצטרפים, וכדאמרו לעיל ע"ו ב' שאם אין שיעורן שוה לא מיצטרפו, או דילמא כיון דיש כאן כדי כתיבת ב' אותיות בתר האותיות אזלינן ומצטרפים.

ונפ"מ מזה דגם להר"ח ייצא החידוש דין הנ"ל דכתבנו ברש"י, דכל ספק רבא הוא רק באחד בקלמוס ואחד בכלי הדיו וקלמריין, ולפי"ז או או קתני, אבל אחד בקלמוס בודאי הוציא, אבל אם הוציא שתי אותיות אחת בכלי הדיו ואחת בקלמריין פשיטא דחייב שהרי שיעורם שוה ושינוי הכלים מה בכך, כיון דרק שינוי השיעורים מעורר הספק.

ונראה דהדברים מדוקדקים להפליא ברמב"ם, שהרי הוא סובר כהר"ח והירושלמי הנ"ל, וסיים בה"ט הנ"ל: היה בקסת כדי אות אחת ובקלמוס כדי אות אחת, או בדיו לבדו כדי אות אחת ובקלמוס כדי אות אחת הרי זה ספק. עכ"ל, נראה בבירור שהספק הוא רק בגוונא דאחת בקלמוס, והשניה או בקסת או בדיו לבדו, ולא הסתפק אם אחת בדיו לבדו ואחת בקסת, והיינו כדפירשנו דכיון דרק הקלמוס שיעורו שונה, צריך שתהיה אחת בקלמוס והשניה בא' מב' האפשרויות הנ"ל.

ושו"ר בספר הנר שהביא מפ"י ר"ח: והוא דבעא רבא כשיעור אות אחת הוציא בקלמוס וכשיעור אות אחרת בכלי עלתה בתיקו, עד הנה מדברי ר"ח ז"ל, עכ"ל, גם הוא מעמיד הספק דייקא באחת בקלמוס. הנה גם הוא עד המסייע, גם דהספק הוא רק באחת בקלמוס, ושענין הספק הוא בגלל שיעור הדיו שאינו שוה בב' כלים.

וראינו באילת השחר דכ"ז לא ניחא לו: והדבר צ"ע למה לא חשיב שיעורן שוה הרי בשתיהם השיעור הוא אות אחת רק שא"א לכתוב אות מקלמוס בלא שיהיה שם דיו יותר מאות אחת, ועוד דלכאוי' לא צריך להשתמש בסברא של "שיעורן שוה" אלא דבמציאות יש כאן שתי טפות ומה בכך שהם בשני כלים, עכ"ל, וי"ל דזה גופא מספק"ל לרבא אי חשיבו ב' שיעורין דהרי כמות הדיו שונה, או דאזלינן בתר המטרה והיא כתיבת ב' אותיות וכה"ג חשיב שיעורן שוה.

ד. והנה כתבו תוס': אות אחת בקלמוס ואות אחת בקלמריין - אף על פי ששני קולמוסים מצטרפי, כהאי גוונא שמא לא מצטרפי. עכ"ל. ומנין להם ששני קולמוסים מצטרפי לא ביארו. ויש לבאר כמ"ש הרא"ש בתוספותיו: אות אחת בקלמוס ואות אחת בקלמריין, אבל שתי אותיות בשתי קולמוסים משמע דפשיטא

ליה דמצטרפין. וא"כ המשמעות היא מגוף דברי רבא, מדהסתפק באות אחת בכלים שונים ולא באות אחת בב' קולמוסים, משמע דפשיטא ליה דבב' קולמוסים שהוציאם כאחד חייב.

אמנם בתוס' תלמידי ר"י כתבו בשם ר"י פורת בתחילת הדברים: אות אחת בדיו ואות אחת בקלמוס כו'. נראה דלאו בשניהם לחין בעי, דאי בשניהם לחין מאי קמיבעיא ליה, אמאי לא מצטרפין, והאמר רבא לקמן המוציא אות אחת וכתבה כו' פטור, ועד כאן לא פטר ליה אלא משום דבצר שיעורא, אבל אי הוציא אות אחת בקלמוס אחת והניחה וחזר והוציא אות אחת בקלמוס אחר חייב, הכא נמי מאי שנא. אלא נראה דבאחד לח ואחד יבש בעי וכו'.

ולכאורה נראה דהיינו דברי תוס' והרא"ש הנ"ל דהוציא בב' קולמוסים מחייב, וכל אחד הביא מקור אחר, דהרא"ש דייק מדהסתפק רבא בב' סוגי כלים משמע דבב' כלים מסוג אחד פשיטא ליה דחייב, והר"י פורת אייתי לה מדברי רבא בהמשך הסוגיא דאחד אחרי השני חייב ומשמע דהיינו באותו כלי דאם כתבה ולא בציר שיעורא חייב. וב' ראיות יש לדן וכל חד מייתי ראיה אחרת.

אולם כד מעיינת שפיר יש לחלק, שרבא דלקמן לא חידש בגוונא שהוציא בבת אחת אלא בזה אחר זה וגם בהפרש זמן גדול דכיון דהוי בהעלם אחד חייב, וכיון שמדבר בב' זמנים שוב אין מסתבר שיהיה נפ"מ באיזה כלי הוציא, שהרי לאחר זמן אין נפ"מ באיזה כלי השלים המלאכה, שהרי ב' ההוצאות מצטרפות, אמנם הספק הוא רק בהוציא בבת אחת בב' ידיו כל אחד כלי אחר, שאז הוי כלאחר יד כמו שביארנו בשם ריב"א.

ה. והנה הריב"א הנ"ל כתב בסו"ד: אבל זה פשיטא ודאי דמצטרפין אבל הא מספקא ליה אע"ג דמצטרפין מיהא מיפטר אהך הוצאה הואיל שזו הוצאה כלאחר יד היא, עכ"ל. ולכאורה מאי פשיטא ליה דמצטרפין, והרי זה גופא ספיקו דרבא, וממה בא לחלק. ואפשר דר"ל דאמנם מצטרפין בזה אחר זה דווקא אי הוו באותו סוג כלי וקאי על דברי הר"י פורת דלפניו [הובאו באות ד' ד"ה אמנם] שכתב: דאי בשניהם לחין מאי קמיבעיא ליה, אמאי לא מצטרפין, והאמר רבא לקמן המוציא אות אחת וכתבה כו' פטור, ועד כאן לא פטר ליה אלא משום דבצר שיעורא, אבל אי הוציא אות אחת בקלמוס אחת והניחה וחזר והוציא אות אחת בקלמוס אחר חייב. ומשמע דרק בב' קולמוסים מחייב בזה אחר זה ולא כמ"ש אנן [וכ"פ דבריו הרב המגיה שם].

אמנם נראה פשוט יותר דלא סותר למש"כ, ומה שאמר ריב"א "אבל זה פשיטא ודאי דמצטרפין" קאי על דברי רבא בסיפא, ור"ל דהיינו לענין כתיבה בלבד, דאם כתב ב' אותיות מחייב בדיני כותב [וכ"כ התוס' תלמידי ר"י בהדיא לקמיה], אבל לא קאי לענין הוצאה דזה הוי כלאחר יד.

ועדיין יש לעיין אם לדעת ריב"א הוציא ב' שיעורי אות בב' קולמוסים חייב או לא, דיש לדייק כהרא"ש מדהסתפק רבא בב' כלים משמע דכה"ג חייב ומאידך יש לומר דכל ב' כלים הוי הוצאה כלאחר יד, ולא ס"ל לדיוק הרא"ש, וצ"ע.

סימן ב'

מוציא דיו ומאכל בשבת וכתבו או אכלו אינו צריך הנחה ודי בעקירה ואכילה או כתיבה

שבת פ' א', אמר רבא הוציא שתי אותיות וכתבן כשהוא מהלך - חייב, כתיבתן זו היא הנחתן. והקשו תוס' הרא"ש ותוס' תלמיד ר"י: תימה אמאי חייב הא לא עבד הנחה, וצריך לפרש דהכתיבה מחשבא הנחה, [וכ"פ ר"ח ורש"י: דעיקר הנחת דיו על הכתב הוא, והיינו דמקום ההנחה בחפץ הוא על הקרקע אבל דיו מקום הנחתו הסופית הוא על נייר ולא איכפת לן שהנייר מהלך].

ורב"א פירש דהיכא בעינן הנחה על גבי מקום קבוע, היכא דהוציא הדיו ומניחו עד לאחר שעה שיצטרך לכותבו, אבל הכא דעשה כל חפצו וכתבו הרי נגמר הוצאתו, והואיל ונגמר הוצאתו דלכך מוציא, לא בעינן הנחה ממש.

ונראה דרב"א מלמדנו יסוד חדש ונפלא, דאין דין הנחה בהוצאה, רק דא"א להחשיב הוצאה אם לא תהיה אחר פעולת העקירה גם הנחה כי לא מסתיימת פעולת ההוצאה ללא שהחפץ נח. ומחדש רב"א מכח סוגיין, דיש אופן שאפשר שתסתיים ההוצאה גם ללא שיניח בפועל ועדיין יהיה מטייל עם החפץ, והוא בדיו שכתבו לפני שהניחו, דכיון שעשה בו כל חפצו וכתבו ממילא נגמרה הוצאתו וחייב בעקירה בלבד אפילו שלא הניח, וכלשונו: לא בעי הנחה ממש.

ונראה הדברים תואמים מאד לדברי רבא עצמו בדף ק"ב א': אמר רבא זרק ונחה בפי הכלב או בפי הכבשן - חייב. ומוקמינן דקא מיכוון לזרוק לפיו וכיון דקא מיכוון, מחשבתו [שצריך לאוכלה בהליכתו ואחשבה להוצאה זו בפיו, רש"י] משווה ליה מקום.

וכתבו תוס' ד"ה אמר רבא זרק בפי כלב - ל"ג ונחה בפי כלב דנחה משמע מעצמה וכו'. וביארו בד"ה והוציאו: דבליעתו הויא הנחה אף על פי שמהלך כדאמרינן (לעיל דף פ.) כתיבתן זו היא הנחתן.

וא"כ תוס' לשיטתם דכשם שהנחה של כתיבה היא בהנחתו על הדף, גם בליעה הוי הנחה וזרק בפי הכלב הוי עקירה והנחה.

אמנם לאמור בשם רב"א אין צורך לפרש שם דהויא הנחה, אלא דמחשבתו משויא ליה מקום, פירוש שזה סוף מקום המזון, והו"ל שהגיע המזון ליעודו וכה"ג אין צריך הנחה, והדברים נפלאים.

סימן ג'

ביאור מחלוקת רשב"ם ור"י במוציא כחול ודם לרפואה בכמה שיעורו ובדעת הרמב"ם

א. שבת פ' א', רשב"א אומר, כחול, אם לרפואה שיעורו כדי לכחול עין אחת אם לקשט שיעורו כדי לכחול שתי עינים. ונחלקו רשב"ם ור"י (בתוס' ד"ה אם לרפואה) מהו 'אם לרפואה' שנאמר כאן, דאיך נקבעת ההוצאה לרפואה, האם על ידי שמוציא בפועל לצורך רפואה או שצריך שגם יצניע מראש לצורך הרפואה.

דהיה קשה לתוס' וכן הרחיב להקשות בתוס' הרא"ש: תימה אם אין מצניעין אותו לרפואה, עין אחת אמאי מחייב אם הוציאו לרפואה, עכ"ל. פי' דהא קי"ל בריש פרק המצניע דבמוציא לרפואה שיעורו מועט מהשיעור שמנו חכמים בדיני הוצאה, והיינו דווקא במצניע לפני שהוציא, דאמרו שם המצניע לזרע או לדוגמא או לרפואה שיעורו בכל שהוא ופירש"י דבהא דאצנעיה אחשביה, דזה שהוא מחשיב המעט נדע רק מהצנעתו בלבד, וא"כ מקשו דכאן שהוציא לרפואה הרי לא מבואר דהצניע, ולמה שיעורו בברייתא כאן בכדי לכחול עין אחת הרי השיעור הוא כחילת שתי עיניים שכן הדרך לנשות הכפרים להתקשט בב' עיניים.

ב. ותירצו בשם רשב"ם דאה"נ, גם כאן מדובר במצניע לרפואה, ולכן שיעורו בכדי כחילת עין אחת, אמנם אם לא הצניע לרפואה אלא סתמא הוציא מתוך ביתו מהכחול שהיה לו, שיעורו בכדי כחילת שתי עיניים כמנהג הכחילה לנוי, וזה שסיים רשב"א ואם לקשט דהיינו הוציא סתמא שלא היה מוצנע, שיעורו בכדי שנהגו להתקשט העירניות, דהיינו בשיעור כחילת שתי עיניים.

ג. אמנם ר"י ס"ל דאם מוכח מגוף הכחול דלרפואה הוא מיועד וכגון שמשתמשים בו באותו מקום לרפואה שיעורו הוא בכחילת עין אחת גם אם לא הצניעו כלל¹. ורשב"ם ס"ל דאי אפשר ששיעור הוצאה לרפואה יהיה מועט אלא א"כ הצניעו לצורך זה דאחשביה, דהרי משמע שהכחול ראוי גם לקישוט וגם לרפואה וחזר דינו להיות ככל מוציא לרפואה דרק אם אצנעיה לרפואה אחשביה ומיחייב גם בשיעורא זוטא. ומחלוקת גדולה חלקו כאן, אם יש מושג של הוצאה בשיעור מועט לרפואה בלא שהצניעו קודם, (ודווקא באופן שמשמש גם לצורך רגיל וגם לרפואה דאם הוא רפואה גמורה נראה דלא יחלוק רשב"ם להצריכו הצנעה קודם).

ד. והנה הקשה ר"י על רשב"ם דפירש שאיירי בהצניע, דהרי בסוגיא דלעיל ע"ח א' איתא דמצניע שיעורו בכל שהוא ולא בכחילת עין אחת, וכל שהוא שיעורו פחות מכדי כחילת עין אחת. וז"ל: ואין נראה לר"י, דלעיל תנא דם כדי לכחול עין אחת, במה דברים אמורים במוציא אבל במצניע בכל שהוא, אלמא במצניע חייב [בכל שהוא אפילו] בפחות מלכחול בו עין אחת.

¹ בלשון תוס': ונראה לר"י דהכי פירשו אם לרפואה שאותו כחול ראוי לרפואה, שיעורו כדי לכחול עין אחת אפי' לא הצניעו לכך, אי נמי אם לרפואה שבאותו מקום עושין אותו לרפואה, ואם לקשט שעושין אותו לקישוט ואין רגילין לעשות ממנו רפואה כדי לכחול שתי עינים. ובתוספות הרא"ש בלשון שונה: ונראה לפרש אם אותו כחול ראוי לרפואה, שיעורו כדי לכחול עין אחת שיעור חשוב הוא אפילו לא הצניעו, כי שמא יש כחול שאינו ראוי לרפואה. ואם לקשוט שאינו ראוי לרפואה כדי לכחול שתי עינים. ונראה דתרווייהו חדא מילתא קאמרי.

והקשה הרש"ש דלמה הקשה מברייתא ולא הקשה ממתני' ר"פ המצניע דאיתא שם בהדיא דהמצניע לרפואה שיעורו בכל שהוא.

ה. והנה יש להתבונן בציטוט השאלה של ר"י מסוגיא דדף ע"ח, דשם איתא: ת"ר דם וכל מיני משקין ברביעית רשב"א אומר דם כדי לכחול עין אחת שכן כוחלין לברקית מדמא דתרנגולת ברא רשב"ג אומר וכו', בד"א במוציא אבל במצניע שיעורו בכ"ש.

ולכאורה היה לר"י להקשות מ'דת"ר דם ברביעית' בד"א במוציא אבל במצניע בכל שהוא, אבל הוא לא כתב כן, אלא ציטט דעת רשב"א 'דם כדי לכחול עין אחת' בד"א במוציא וכו'. והיינו כי הבין בפשיטות דרשב"א עצמו דאמר דדם שיעורו בכדי לכחול עין אחת דיבר במוציא ולא במצניע, שהרי אם הצניע שיעורו בכל שהוא, וכיון שדיבר על מוציא שלא הצניע ה'בד"א במוציא' נאמר על ידי כולו תנאי.

אמנם לכאורה זה מנין לו, דאפשר שקאי רק על סברת ת"ק דדם שיעורו ברביעית, אבל לרשב"א דשיעורו לרפואה בכדי כחילת עין אחת היינו במצניע דווקא, ואז לא נאמר ה'בד"א במוציא אבל במצניע בכל שהוא' לרשב"א דלדעתו מצניע לרפואה שיעורו עין אחת, ובמצניע איירי ולא במוציא סתמא.

ובזה מיושבת שאלת הרש"ש דר"י דפירש דה'בד"א קאי גם על רשב"א, לכן הביא להקשות דווקא מברייתא דדף ע"ח דרק שם מצאנו דרשב"א עצמו מודה דבמצניע שיעורו בכל שהוא, דניחא ליה להקשות מדרשב"א דהתם על רשב"א דהכא ואפילו שהוא בברייתא, מלהקשות ממתני' דר"פ המצניע דאפשר שאינה בשיטת רשב"א, ובאמת אמרו שם בגמ' בהדיא דמתני' דר"פ המצניע דלא כרשב"א².

ולפי"ז י"ל דרשב"ם יעמיד את ה'בד"א במוציא אבל במצניע שיעורו בכל שהוא' רק על דברי ת"ק דדם ברביעית, ועל זה קאי 'בד"א' במוציא אבל במצניע שיעורו בכ"ש וכסברת התנא בריש פרק המצניע³. אבל רשב"א דאמר דשיעור דם דתרנגולת כדי לכחול עין אחת דיבר במצניע לצורך כחילה לרפואה וא"כ מה דמסיים ברייתא 'בד"א במוציא אבל במצניע' על כרחך רק על דברי ת"ק קאי, דרשב"א הרי מלכתחילה מדבר במצניע, ולדידיה במצניע שיעור הדם הוא כדי לכחול עין אחת שלמה ולא כל שהוא, דאת חולי הברקן היו כוחלים עין שלמה דווקא. ובזה יסלק מעליו קושיית ר"י.

---

² ועיין ברש"ש שכתב: דליכא למימר דניחא להו לאקשו"י דרשב"א אדרשב"א דהא הם פירשו (ע"ח א' ד"ה אטו) דהך רשב"ג אמרה, עכ"ל. אמנם יש להעיר על דב"ק דבהדיא כתבו כאן את דברי רשב"א 'דם כדי לכחול עין אחת בד"א במוציא' ולא את דברי ת"ק ד'דם שיעורו ברביעית בד"א במוציא', ומבואר דס"ל דקאי אדרשב"א, ולא כמו שכתבו שם בקושייתם דקאי אדרשב"ג או כמ"ש בתירוצם דקאי את"ק (כפי' הר"ן), דאי ברייתא דהתם דלא כרשב"א אין להקשות משם כלל, די"ל דרשב"א ס"ל דשיעור דם לרפואה הוא כדי לכחול עין אחת ולא בכל שהוא, כמו כחול דהכא, ומדהקשה ר"י מהתם מבואר דס"ל דה'בד"א במוציא' נאמר על רשב"א דשיעור מצניע בכל שהוא, ולא כמו שכתבו שם, ועל כרחין משום דסבר ר"י דרשב"א עצמו מודה דבהצניע שיעורו בכל שהוא ולא בכדי כחילת עין אחת, ולכן הקשה משם על רשב"ם דרשב"א לשיטתיה.

³ וכן פירשו תוס' עצמם בתירוצם בדף ע"ח א' ד"ה אטו, וכמו שהרחיב הר"ן שם שלפי תירוצם ה'בד"א קאי על דברי ת"ק, עיי"ש. וכן פירש הרא"ה הובא בחידושי הר"ן שם דה'בד"א לת"ק נאמר.

וכשם שבסוגיין איתא ברשב"א 'כחול כדי לכחול עין אחת' ופירש רשב"ם דהיינו במצניע דווקא, ואם הוציא כחול שלא היה מוצנע שיעורו בכחילת שתי עינים דסתמו לקישוט, הוא הדין אם הוציא דם בשיעור לכחול לחולי ברקן ללא שהצניעו לצורך זה אפילו הוציאו לרפואה סובר רשב"א לדעת רשב"ם דפטור, דשיעורו כת"ק ברביעית דם, ורק אם הצניע שיעורו בכחילת עין אחת דלרפואה שיעור הדם כשיעור הכחול בסוגיין. ועל כן רשב"ם לשיטתו דרשב"א תמיד במצניע לרפואה איירי, אין עליו קושי מקושי ר"י דפי' הברייתא באופן אחר. ומהעתקת הברייתא ע"י ר"י נלמד דהבין דה'בד"א קאי על רשב"א, ורק מכח זה הקשה על רשב"א מסתמא דברייתא.

ו. סיכום הדברים :

יש נפ"מ לדינא בין רשב"ם לר"י במוציא כחול או דם שלא היה מוצנע לצורך רפואה, דלרשב"ם כיון דלא אצנעיא לא אחשביה ושיעורו בכחול כדי כחילת שתי עיניים, ובדם תרנגולת ברא שיעורו ככל דם ברביעית, ולדעת ר"י אע"פ שלא הצניע כיון דההוצאה היתה לצורך רפואה במקום שהכחול משמש גם לרפואה שיעורו בכחול כדי כחילת עין אחת, ובדם שיעורו לת"ק ברביעית ולרשב"א בכדי כחילת עין אחת. ולר"י על זה קאי 'בד"א במוציא דאפילו מוציא ללא שהצניע לרפואה יהיה שיעור הדם כדי לכחול עין אחת לרשב"א ולת"ק ברביעית.

אבל במצניע דאחשביה לר"י לכו"ע שיעור הדם בכל שהוא, ועל כן אם יצניע את הדם לפני שהוציאו, לר"י שיעורו יהיה בכל שהוא גם לרשב"א⁴, אמנם לרשב"ם תמיד לרפואה, בין כחול בין דם שיעורו כדי לכחול עין אחת, וה'בד"א דבמצניע שיעורו בכל שהוא לא קאי על רשב"א דסובר כדי עין אחת כנ"ל, רק לת"ק דסובר שהשיעור בכל שהוא.

ז. דינים העולים בשיטת ר"י ורשב"ם :

א. כחול, שלא הוצנע והוציאו לרפואה, לרשב"א :

לר"י שיעורו בכדי עין אחת. ולרשב"ם שיעורו בכדי שתי עיניים, בעירניות (ובכפריות אחת).

ב. כחול, שהוצנע לרפואה והוציאו, לרשב"א :

לר"י שיעורו בכל שהוא כדאמרו ע"ח א' ור"פ המצניע דלרפואה בכל שהוא. ולרשב"ם שיעורו בעין אחת.

ג. דם (של תרנגולת ברא לברקן) שלא הוצנע והוציאו לרפואה :

לר"י, לת"ק ברביעית ולרשב"א בכדי עין אחת. ולרשב"ם לכו"ע ברביעית, דגם רשב"א מודה שאם לא הצניע שיעור הדם ברביעית.

ד. דם (כנ"ל) שהצניעו לרפואה והוציאו :

---

⁴ ויש לבאר זאת כמתני' דריש פרק המצניע, דבמצניע לרפואה שיעורו בכל שהוא, דכיון שהצניע מעט אפילו פחות מכדי כחילת עין אחת אחשביה לצורך רפואה קטנה יותר, למשיחת חלק מהעין או לשום רפואה אחרת, ובה"ג סגי בכל שהוא לחייבו, שהרי גם הכא בדף פ' וגם לעיל בדף ע"ח לר"י לא איירי בהצניע רק בהוציא לרפואה, אבל אם הצניע לא חלק רשב"א אר"פ דההצנעה עצמה מחשיבתו אם הוא לצורך רפואה, ואז שיעורו אפילו בכל שהוא.

לר"י, לכו"ע שיעורו בכל שהוא, דקתני בדף ע"ח בד"א במוציא אבל במצניע בכל שהוא וכן אמרו בר"פ המצניע. לרשב"ם, לת"ק שיעורו בכל שהוא ד הבר"א קאי על דברי ת"ק. ולרשב"א שיעורו בכדי כחילת עין אחת.

ח. וכעת נבוא בס"ד לברר דעת הרמב"ם בסוגיין.

דהנה בפ"ח מהלכות שבת ה"ג פסק כת"ק דדף ע"ח, דם וכל שאר המשקין ברביעית, ולא הביא דעות רשב"א ורשב"ג דלרפואה בדם תרנגולת ברא וכרושתנינא שיעורו כדי כחילת עין אחת, דכיון דת"ק פליג דשיעור כל דם ברביעית הכי קי"ל.

ובהלכה כ' פסק רבינו דכל השיעורים נאמרו במוציא סתם, אבל במוציא לזרע או לרפואה או להראות דוגמא חייב בכל שהוא. וכאן לא התנה כלל שצריך להצניעו לצורך כך, אלא די שהוציא לאחד מג' סיבות אלו ולא לשימוש הרגיל בהם חייב בכל שהוא, (דלא קיימ"ל כר"ש דכל השיעורים נאמרו למוציאיהם אלא לכל מוציא נאמרו אלו השיעורים).

ובהלכה י' פסק דשיעור כחול אם הוא לתכשיט תלוי במנהג המקום דאם דרכן להתקשט בעין אחת שיעורו בכדי עין אחת (ובסוגיין הם בנות העיר) ואם אין דרכן להתקשט אלא בכחילת שתי עיניים שיעורו עד שיוציא כדי לכחול שתי עיניים (ובסוגיין אלו העירניות בנות הכפרים), אבל אם הוציאו לרפואה שיעורו כדי כחילת עין אחת, כרשב"א דסוגיין.

ואין להקשות דאיך פסק דשיעור הכחול לרפואה הוא בכחילת עין אחת והרי בה"כ פסק דשיעור המוציא לרפואה הוא בכל שהוא, די"ל פשוט דכל חד לפום שיעורו הנזכר בהדיא בתלמוד, ואי לא קתני כלום שיעור המוציא לרפואה בכל שהוא, ואי קתני בהדיא בכחול לרשב"א בכדי כחילת עין אחת ואין בזה חולק, אזי כך יש לפסוק להלכה. ושו"ר בספר המפתח שהביאו כן מהצפנת פענח : צ"ל דבכחול בפחות מעין אחת לא הוי רפואה כלל.

ואפשר דהוא כמו שהביא בהלכה א' דשיעור חלב טמאה הוא כדי לכחול עין אחת, ומקורו מהירושלמי פ"ח ה"א, ונראה דטעמא משום דחלב טמאה אינו ראוי לשתייה ומשתמשים בו לכחול להבריאה העין, שהרי חלב אינו צובע, ושיעור רפואת העין הוא כדי כחילתה בשלימות.

ויש להוסיף את סברת ר"י בדף ע"ו א' תוד"ה הואיל : דהוי מצי למינקט לזרע ולרפואה דהווי נמי בכל שהוא, אלא דלא כל דברים שייך בהו זרע ורפואה, אבל דוגמא שייכא בכל דבר. ור"ל דגם כשאמרו לרפואה היינו דווקא במה שראוי לרפואה, ואם כן אי תני ביה שיעור בהדיא ללא חולק, פסק רבינו השיעור הזה, וכחול לא מצאנו חולק על רשב"א דלרפואה שיעורו בכדי כחילת עין אחת, וכן חלב טמאה אין חולק בירושלמי ששיעורו כדי כחילת עין אחת, אמנם בדם מצאנו שת"ק חולק על רשב"א ורשב"ג ולכן פסק רבינו כת"ק דשיעורו ברביעית.

והנה כתב רא"מ הורביץ בהגהותיו לסוגיין "דדעת הרמב"ם כרשב"ם", סתם ולא פירש.

ונלע"ד דלפי מה שנתבאר כל שיטת הר"מ בסוגיין מוכחת דס"ל כר"י ולא כרשב"ם, שהרי לרשב"ם הכל תלוי בהצנעה ואי לא הצניע שיעורו לרשב"א אפילו לרפואה בכדי כחילת שתי עיניים, והכא ברמב"ם לא הוזכר כלל שצריך הצנעה, דלא פסק כרשב"א בזה כלל.

אמנם אי נימא דשיטת הרמב"ם כר"י א"ש כל הסוגיא במוציא לרפואה, וכחול, תלוי אם הוציאו לרפואה שיעורו בכדי כחילת עין אחת, ואם להתקשט תלוי אם בעיר או בכפר, ואין שום שייכות בין שיטת הרמב"ם לרשב"ם.

סימן ד'

שיעור הוצאת חרסית טיט ושער, ובירור דעת הרמב"ם בזה

א. שבת פ' ע"א וע"ב. חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב (ולר' יהודה כדי לסוד פטפוט כירה קטנה שהוא שיעור מועט ואין הלכה כר"י).

ושיעור הטיט, בברייתא שהובאה בדף ע"ח א' וע"ט א' איתא: טיט כדי לעשות פי כור, ומשמע כור סתמא לא של צורפי זהב, אמנם בדף פ' ע"ב איתא בגמ' לגירסת רש"י ותוס' וכ"ה בתוספתא דילן: טיט כדי לעשות פי כור של צורפי זהב, וא"כ שיעור הטיט והחרסית שווים.

אמנם הרמב"ם בפ"ח הי"א מהלכות שבת גריס כגירסת האית ספרים דגרסי בתוס', וכגירסת גמרא דילן לפני הגהת מהרש"ל, דלא איירי בטיט כלל רק בשיער (ונבאר בהמשך), ושיעור הטיט הוא כדי לעשות פי כור, ולא הזכיר פי כור של צורפי זהב, ולפי"ד הרמב"ם שיעור הטיט והחרסית אינו שווה, וכדכתב בהדיא דשיעור החרסית הוא כדי לעשות פי כור של צורפי זהב ושיעור הטיט הוא כדי לעשות פי כור, ולא חיברם יחד לבבא אחת, וש"מ דתרי גווני כורים הוי ושיעורם שונה.

ב. והנה הגמ' בע"ח א' מקשה דקתני בברייתא ששופכין שיעורין ברביעית וביאר ר' ירמיה דחזו לגבל בהם את הטיט, והתניא דשיעור טיט כדי לעשות פי כור, ותירצה הגמ' לא קשיא הא דמיגבל דשיעורו כדי לעשות פי כור, והא דלא מיגבל דשיעורו כדי רביעית שופכין, לפי שאין אדם טורח לגבל טיט לעשות פי כור. ומבואר יוצא דשיעור הטיט לעשות פי כור שאמרו במגובל דברו. והרמב"ם שכתב טיט כדי לעשות פי כור אינו סותר למה שפסק בה"ב וכל השופכין בכדי רביעית דיש לבארו כתירוצ' הגמ', דאם הטיט מגובל שיעורו בכדי לעשות פי כור ובאינו מגובל שיעורו בכדי רביעית שופכין. והא דלא פירט דבטיט מגובל מיירי, י"ל כיון דטיט סתמא מגובל הוא, דלכן שמו טיט.

ג. והנה הקשו תוס' בדף פ' ע"א ד"ה חרסית כדי לעשות פי כור, דהרי אמרו דאין אדם טורח לגבל טיט לעשות פי כור, ותירצו ב' תירוצים. א' דחרסית חשיב טפי מטיט ומצניעין אותו לעשות פי כור של צורפי זהב ולכן שיעורו מועט גם באינו מגובל. אי נמי דחרסית וטיט שיעורים שוה כדי לעשות פי כור של צורפי זהב ומיירי בחרסית מגובלת, כמו שתירצה הגמ' דמיירי בטיט מגובל.

ונראה דכל קושית תוס' היא רק לשיטתם דטיט וחרסית שווים ושיעורים כדי פי כור של צורפי זהב אבל לגירסת הרמב"ם דטיט שיעורו כדי פי כור רגיל, ורק בחרסית אמרו כדי פי כור של צורפי זהב, י"ל דקושיא מעיקרא ליתא, שמה אמרו שאין אדם טורח לגבל טיט לעשות פי כור היינו פי כור רגיל שאינו חשוב, אבל פי כור של צורפי זהב טורח וטורח. וא"כ חרסית יהיה שיעורה בכדי לעשות פי כור של צורפי זהב ואפילו בלא מגובלת, ולאו דווקא משום חשיבות החרסית כדאמרו תוס' בתירוצם הראשון אלא דכיון שהוא כור קטן של צורפי זהב, י"ל דטורח בחרסית בשיעור שונה.

ד. והשתא נבוא לדון בדין המוציא שער, ויש בזה ב' גירסאות בסוגיין, דבגמ' איתא בסוגריים (ע"פ מהרש"ל) וברש"י ותוס' וכ"ה בתוספתא הגירסא: המוציא שער כדי לגבל בו את הטיט, טיט לעשות פי כור של צורפי

זהב. ובי' דינים נישנו כאן, המוציא שער והמוציא טיט, ושיעור שער הוא כדי לגבל בו טיט הנעשה מרביעית שופכין, ושיעור טיט הוא כדי לעשות פי כור של צורפי זהב.

אמנם גירסת אית ספרים דגרסי בתוס' וגירסת הרמב"ם היא דבבא אחת קתני ובשער בלבד: המוציא שער כדי לגבל בו את הטיט לעשות פי כור של צורפי זהב. והקשו תוס' (בע"ב ד"ה המוציא) דהרי אין אדם טורח לגבל טיט לעשות פי כור, ואיך יהיה שיעור השער לפי טיט מועט כזה שלא טורחים לגבלו. ותירצו דמייירי בטיט מגובל כבר ואחר הגיבול נותנין בו השער כדי לתקנו, ובטיט מגובל הרי השיעור מועט כמלא פי כור צורפי זהב. ונראה דתוס' מקשי כן רק לגירסתם דשיעור טיט הוא כדי לעשות פי כור של צורפי זהב, ולכן תירצו דמייירי במגובל, אבל הרמב"ם דסובר דשיעור הטיט הוא כדי לעשות פי כור בלבד לא קשיא ליה מידי כלדעיל, דלא אמרו דאין אדם טורח לגבל רק פי כור רגיל, אבל לא על פי כור של צורפי זהב דכה"ג טורח וטורח⁵.

ופי כור של צורפי זהב נעשה לדעת הרמב"ם או על ידי חרסית גרידא או שאם עושים אותו בטיט רגיל מוסיפים לו שער לחזקו ולתקנו, אבל טיט רגיל ראוי רק לפי כור רגיל ולא לפי כור של צורפי זהב.

וא"כ ברייתא קמ"ל דשיעור השיער הוא כדי לגבל טיט לעשות פי כור של צורפי זהב, ומייירי בטיט שאינו מגובל, ואעפ"כ אין צריך לשיעור גדול של רביעית שופכין, אלא כיון שנותנים שער בטיט לחזקו היטב כבר טורחים לגבלו אפי' בשיעור פי כור בגלל השער שנותנים בו.

וא"כ יצא לדעת הרמב"ם דשיעור טיט מגובל הוא בכדי פי כור רגיל, ושיעור טיט לא מגובל הוא בכדי רביעית שופכין, אמנם שיעור בפני עצמו המודד שלו הוא כדי לגבלו עם טיט מועט לפי כור של צורפי זהב. ומי שיוציא טיט מועט כדי לגבלו בשיער לצורך פי כור של צורפי זהב לא שמענו לו חיוב, כיון דעדיין לא גיבלו ושיעורו יהיה כדי רביעית שופכין, ורק שיעור גרידא יהיה השיעור לפי פי כור של צורפי זהב.

ה. וביאור הענין, דלעשות פי כור של צורפי זהב אפשר בבי' אופנים להרמב"ם, או בחרסית המתאימה לזה ושיעורה גם בלא מגובלת לפי פי כור זה. או אפשר לעשות פי כור על ידי טיט רגיל המגובל בחוזק על ידי שערות, ולכן שיעור השער יהיה לפי פי כור זה. אבל שיעור הטיט עצמו כנ"ל אם לא מגובל לפי רביעית שופכין ואם מגובל לפי פי כור רגיל [שאפשר ששיעורו מרובה מפי כור דצורפי זהב וכן משמע].

ו. וכבר עמד לחדש כן הרב חסדי דוד בדעת הרמב"ם (בתוספתא שבת פ"ט ה"י) מכח דקדוק דהמוציא שער 'כדי לגבלי' משמע דבטיט שאינו מגובל איירי. אלא שמה שרצה לפרש כן גם בדעת רש"י קשה מאד. דלגירסת

---

⁵ ועי' בתוס' הרא"ש שכתב שרש"י היתה לפניו גירסת הספרים הישנה ששיעור שער הוא כדי לגבל בו טיט לעשות פי כור של צורפי זהב, והיה קשה לו על גירסא זו שהרי אמרו שאין אדם טורח לגבל טיט כדי לעשות בו פי כור, ולכן שינה הגירסא, עב"ד.

ולכא' מה קשה לרש"י והרי יש לחלק בין מה שאמרו שאין אדם טורח דמייירי בפי כור רגיל למה שאמרה הברייתא כאן פי כור של צורפי זהב שבה"ג כן טורח וכסברת הרמב"ם, ומדרש"י לא מחלק כן משמע שפשיטא ליה מסברא קדמונית שפי כור שאמרו בטיט היינו פי כור צורפי זהב וע"ז גופא אמרה הגמ' שאין אדם טורח, אבל כל זה קשה מנא ליה לומר כן ואח"כ להקשות ע"ז.

רש"י רישא לא איירי בכור של צורפי זהב דבבא דרישא היא המוציא שער כדי לגבל בו את הטיט, ובזה השיעור כדי רביעית שופכין שהרי אין אדם טורח לגבל טיט כדי לעשות פי כור רק כדי רביעית שופכין. וא"כ רישא דהמוציא שיער כדי לגבל בו טיט לא מגובל יהיה שיעור השיער כדי רביעית שופכין שהוא יותר וכדחישבנו תוס', ואז אין צריך לומר שהשער מחזק את הטיט. ואי אפשר לאוקמה לשיטת רש"י בשיעור מועט כדעת הרמב"ם רק לפי גירסת הרמב"ם והאית ספרים דגרסי בתוס'.

בס"ד, ו' אדר תש"פ, הם בוחרים .... ואנו בוחרים בחיי העולם הבא

סימן ה'

בביאור מחלוקת רש"י ותוס' בננות ישראל שהגיעו לפרקן טופלות בסיד

א. שבת פ' ב'. אמר רב יהודה אמר רב בנות ישראל שהגיעו לפרקן ולא הגיעו [לשנים], בנות עניים טופלות אותן בסיד, בנות עשירים בסולת, בנות מלכים בשמן המור וכו', ולמה סכין אותו שמשיר את השיער ומעדן הבשר. רב ביבי טפל לברתא אבר אבר ושקל בה ד' מאה זוזי, אמר ר"נ רב ביבי דשתי שיכרא בעיין בנתיא טפלא אנן דלא שתינן שיכרא לא בעיין בנתן טפלא, ע"כ הסוגיא בקיצור.

והנה פליגי רש"י ותוס' בביאור מהו הזמן שעליו אמר רב בנות ישראל "שהגיעו לפרקן ולא הגיעו".

ונראה לפרש הסוגיא ללא גירסת תיבת "לשנים", שנראה מרש"י ותוס' כאן שלא גרסו לה⁶, ולקמן נדבר בזה.

ופירש"י שהגיעו לפרקן - שהביאו ב' שערות⁷, ולא באו לכלל שנים הראויות לכך ומתביישות בדבר. ותוס' פירשו שהגיעו לפרקן ולא הגיעו - "בסמוך לפירקן"⁸ שקרובות להנשא ועושות כדי לייפות וללבן עצמן".

הנה הלשון "הגיעו לפרקן ולא הגיעו" אומר דרשני, והיה קשה לרבותינו הראשונים לפרשו. ועוד דמה מטרת רב במאמרו, ואיזה דין משמיע כאן.

---

⁶ ושו"ר באתר הכי גרסינן, שהוא תוספת מאוחרת בדפוסים, ואינו בכ"י ובכל דפוס הש"ס ולא גירסת הראשונים. וכן בפסחים אינו בכל תשעת כ"י של המסכת (מלבד דפוס ונציה), וכן ליתא בכל תשעת כתבי היד של מו"ק, כך שכנראה אין לתיבה זו שום מקור קדמון.

⁷ הבאת ב' שערות אינה איזה פרק בחיי הנערה, [הוא מאורע הקורה ביום הראשון של שנת הי"ב של הנערה], אלא פירוש המילה "פרקן" הוא פרק הגדלות שלהם, וכמו שכתבו התוס' בנדה דף מ"ט א' ד"ה ואיבעית: 'פרק' משמע גדלות, כמו המשיאן סמוך לפרקן (יבמות דף ס"ב ב'), ובפרק המוציא יין (כאן) בנות ישראל שהגיעו לפרקן ולא הגיעו, פירוש הביאו ב' שערות ולא הגיעו לכלל שנים [הנה העתיקו פירש"י, ולא גרסו לשנים, ודלא כהגהת המראה כהן בתוס' שם].

ואם כן לכאול קשה על רש"י שמשמע שפרקן הוא הבאת ב' שערות. וי"ל כמ"ש רש"י בפסחים מ"ג א': שהגיעו לפרקן ולא הגיעו - שיש להן שערות 'כאילו הגיעו לפרקן', והן לא הגיעו לכלל שנים, ובשוות על כך, עכ"ל. דמש"כ שהגיעו לפרקן היינו שנראות שהגיעו לפרקן פרק הגדלות, ואיך נראות על ידי השערות, אמנם באמת לא הגיעו עדיין שלא הגיעו לשנים.

⁸ כאמור גם רש"י מודה שפרקן היינו פרק הגדלות והביאו שערות לפני פרק זה, וגם תוס' שמפרשים דהיינו בסמוך לפרקה לא חולקים בזמן, דלכו"ע היינו מעט קודם שנת י"ב שהוא עונת ההכנה לנישואין, והחילוק ביניהם הוא במטרת הטפילה בסיד אם היא להסיר השער או ליפות הגוף כמו שנבאר.

ואולי תהיה נפ"מ ביניהם בנערה בת עשר שהביאה שערות, שלרש"י גם נחשבת כאילו הגיעו לפירקה בגלל השערות ובושה ומסירתם, ולתוס' רק בסמוך לפרק הגדלות ממש מייפים את הבנות.

ב. ונפתח בדעת רש"י, שהיה קשה לו, (א) דאי מדובר בעצה של הסרת שער גרידתא לכל אשה, לא הוה ליה לרב לדבר במקרה מסויים וחריג דהיינו שהגיעו ולא הגיעו, אלא לספר שבנות ישראל העניות טופלות סיד להסיר השער וכו' שהרי כל בנות נוהגות כן, ומדקאי רב במקרה חריג משמע ששינוי אותם בנות מהסדר הרגיל, והקדימו בהבאת השערות, ולכן רק הן טופלות בסיד העניות, והעשירות בסולת, ובנות מלכים בשמן המור.

(ב) גם מוכיח רש"י מסוף הסוגיא שאינו מדבר בבנות ישראל הרגילות שצריכות להסיר שער גופן, שהרי מסיימת הסוגיא "אנן דלא שתינן שיכרא לא בעיין בנתן טפלא" ומבואר שסתם בנות ישראל לא צריכות להסיר השער.

(ג) גם אין לפרש שמדובר ביפוי גרידא להאדים הגוף, שהרי מסיים רב "ולמה סכין אותו", שמסיר את השער ומעדן את הבשר, ובהדיא שהצורך בסיד בסולת ובשמן המור הוא הסרת השער.

ומכח כל הנ"ל לומד רש"י שעל כרחין לפרש דברי רב במקרה חריג, והוא בבנות שהביאו שער קודם הגיל הרצוי, ובושות בדבר, ולכן מסירות השער¹⁰.

וכתב הריטב"א בשם תוס' דקשה להו על פירש"י, "דהא עובדא דרב ביבי דמייתי, לא להסיר השער היה עושה, דהא טפלה כולא, ולא היה כל גופה מלא שער"¹¹ עכ"ל. אולם יש ליישב דברי רש"י, שהרי כתב רש"י בסוגיין "השכר משחיר ומרבה שער", ורב ביבי הרי היה שותה שכר, ומבואר שטפלה כדי להסיר השער [וגם כדי לעדן הבשר ולהאדימו משחרות], וכיון שכך שייכת עובדא דברתיה דרב ביבי לסוגיין לרש"י.

ג. ועתה נבאר ההכרחים של תוס', דהנה תוס' פירשו שהגיעו לפרקן ולא הגיעו – "בסמוך לפירקן שקרובות להנשא ועושות כדי לייפות ללבן עצמן", העדיפו לפרש "הגיעו ולא הגיעו" מלשון שסמוכות להגעה לפרק.

---

⁹ פירש רש"י כאן: ולמה סכין אותו - היינו שמן המור. [וכן בפ' רש"י האמיתי מו"ק ט' ב', ולמה סכין אותו - בימי אחשורוש עכ"ל, וא"כ קאי רק על שמן המור]. אמנם בפירש"י המיוחס שם, ולמה סכין אותו – אבל הני קא מהדר דקאמר טופלין, ולפי פירוש שם מוכח ממש דבכולהו טופלין להסיר השער, ולא ליפוי והאדמת הבשר גרידא. וגם לרש"י דילן י"ל שכולהו משירין השער כקאמר בנות עניים בסיד ועשירות בסולת ובנות מלכים בשמן המור, שכולהו אותה פעולה פועלים שעיקרה הוא הסרת השער. ויש כת"י שגרסו ולמה סכין אותן בו, וקאי אכולהו, ובסוגיא במגילה נזכר רק שמן המור וקאמר ולמה סכין אותו, ומוכח דקאי רק עליו.

¹⁰ (ד) ובפרט לפי מה שהביאו מרש"י בפסחים (שם) דגרס בהדיא ולא הגיעו "לשנים", חייב היה רש"י לפרש פירושן שהקדים שערן את גיל י"ב ובושות ומסירות השער. ושו"ר בדק"ס פסחים שלא גרסינן "לשנים" ברש"י כ"י ובדפוסים ישנים של רש"י, והיא תוספת ע"י המהרש"ל, וא"כ אין הכרח זה נכון ומקור לרש"י. ואמנם ברש"י במו"ק (שם) גרס "לשנים", אך כידוע אינו רש"י האמיתי, וברש"י האמיתי (נדפס בעוז והדר) ליתא בגירסת הגמ' תיבת "לשנים".

¹¹ בדק"ס כאן הביא מילקוט כת"י לפרשת תצוה שגרס דרב ביבי הוה ליה בריתא אובמתא, וכ"ה בדק"ס מו"ק מגמ' כת"י, וזה עד מסייע לפירוש הריטב"א דטפלה לעדן הבשר ולהסיר שחרותו ולא להסיר את השער.

ולדבריהם בכל בנות ישראל מיירי הרוצות לשפר עצמן, ולא במקרה שקדם שער לגיל, דכאשר מגיעות מעט לפני הפרק הראוי לנישואין רבות בנות דואגות ליפוי גופן כדי שירבו עליהן קופצים. וקאמר רב מימרא להציע איך דרך השיפור לבנות ישראל שישאום, וכדקתני בכתובות הרוצה ללבן את ביתו וכו'.

(א) והנה תוס' לא ניחא להו כרש"י לפרש באוקימתא דהגיעו לשער לפני שהגיעו לשנים, וכל הסוגיא על שער, דקשיא להו קושיית הריטב"א מרב ביבי שאין צריך לטפול גוף שלם לצורך הסרת שער, שאין השער בכל הגוף.

(ב) ועוד שהרי בנות עשירים שסכות בשמן המור לעדן הבשר ולהשיר השער בוודאי שלא במקרה חריג מדברים שהרי משמע שכל בנות העשירים מתנהגות כן.

(ג) וגם סוף הסוגיא מוכיחה, ד"אנן דלא שתינן שיכרא לא בעיין בנתן טפלא", וא"כ אין צורך לסתם בנות ישראל לטפול בסיד ולהסיר השער.

ועל כן הביאו מכתובות דהרוצה ללבן את בתו ישקנה חלב ויאכילנה אפרוחים סמוך לפירקה, והכא נמי בא רב לשקוד ולתקן את בנות ישראל, שכיון שהגיעו סמוך לפרקן כל בנות הרוצות להתיפות סדות ומעדנות את בשרן על ידי הסיד הסולת ושמן המור.

ורב ביבי דשתה שיכרא היתה ביתו טעונה טפילה לכל גופה, בגלל השער ובגלל שמשחיר העור, וה"ה אותו נוכרי, אבל לדידן דלא שתינן לא בעין בנתן טפלא, אמנם הרוצה ללבן בתו בסמוך לפירקה נוהג שתסוד ותסוד רק שא"צ סידת וטבילת כל הגוף. ועיקר דברי רב לפי תוס' הם לעדן את הבשר שבשר עדין גם הוא מרבה קופצים על הנערות, אבל לא כל אחת צריכה הסרת שער. ויש בפירושי הראשונים במו"ק שסדה רק בגלל השחרות לא בגלל השער כלל, וגם תוס' אפשר יסבור כך.

סימן ו'

מבאר איך למסקנת הסוגיא שיעור סיד כדי לסוד אנדיפי היינו לחומרא, דאנדיפי היינו חוטם

א. שבת דף פ' ע"ב. סיד כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות, רבי יהודה אומר כדי (לעשות) [לסוד – כ"ה בגמ'] כלכול, רבי נחמיה אומר כדי לסוד אנדיפי. ופריך מאי כלכול ומאי אנדיפי, ומשני אמר רב כלכול הוא צידעא (רקח, כדי להשכיב השער). ומהו אנדיפי, מבואר בסוגיא ד' ביאורים, (א) רב אמר בת צידעא (להסיר שער דק תחת הרקה).

ופריך על רב דלפי"ז שיעורא דרבי יהודה דשיעור הוצאת סיד הוי כדי לעשות כלכול מרובה מת"ק דהוא כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות, והא קיימא לן דשיעורא דרבנן מרובה [דקים להו] לתלמודא דרבי יהודה בא להחמיר – ראשונים לעיל פ' א', ומשני דלעולם שיעור הכלכול מועט משיעור אצבע קטנה דרבנן, ואמנם מרובה הוא מדברי נחמיה, דאנדיפי הוא המועט שבשיעורים.

ומקשי אדרב מבריתא, ומשני פירוש אחר באונדפי, (ב) אמר רבי יצחק אמרי דבי רבי אמי אנדיפא. (פירש"י כלי חרס שיש לו ב' פיות, וכשרוצה למלאותו סותם פיו התחתון בסיד).

מתקיף לה רב כהנא, וכי אדם עושה מעותיו אנפרות (הפסד, שהרי ימחה הסיד ויישפך היין).

אלא אמר רב כהנא, (ג) דאנדיפי הוא שנתות, כדתנן: שנתות היו בהין, עד כאן לפר, עד כאן לאיל, עד כאן לכבש. (ופירש"י סימנים, בכלי חרס גדול שיש בו בליטות בליטות, כמין אגוזים קטנים, עד כאן לסאה, עד כאן לסאתים, וסדין אותו¹² בסיד, כדי שיהיו לבנות ונכרות).

ואיבעית אימא, (ד) מאי אנדיפא – אפותא (פירש"י פדחת (מצח), שלא במקום שיער, ולהאדים). ומביא עובדא דנפקא ערעיתא (צירעה) מן כותלא ומחתיה באנדיפי ומית, וכו', ע"כ הסוגיא.

ב. ויש להקשות דלהאיבעית אימא דאנדיפי היינו מצח, הא שיעורא דרבי נחמיה גדול משיעורא דת"ק דהיינו לסוד אצבע קטנה, ובגמ' מבואר דשיעורא דר' נחמיה זוטא מכולהו.

ולחומר השאלה חשבתי ליישב שכל מה שאמרה הגמ' דר' נחמיה זוטא מכולהו היינו לרב דאנדיפי היינו בת צידעא, אבל כדמשני דהיינו אפותא, אפשר דר' נחמיה שיעורו טובא מכולהו. אלא דדחוק להמציא כך שלמה שישתנה הדבר במשך הסוגיא.

ג. ונראה להכריח כן מרבתי של רש"י, שהביאם שפירשו דברי רבי אמי באנדיפא על סידת כל הגוף, ומקשי רב כהנא שהרי תמות אם יסודנה כולה כאחת, ומשני שנתות דהיינו אבר אבר, והנה לרבי אמי דהיינו סיד

¹² נדצ"ל: אותן, דסדין את השנתות ולא את כל הסיר או את כל האגוזים. [והנימוק"י דלקמיה מדגיש דסדין סימן אחד בלבד, מבואר דסדין את הסימנים ולא את הכלי או את האגוזים], ולכן יש להגיה כאן: אותן. ושו"ר ראיתי כן ב"מפרשי האוצר" בשם "בארות המים". ועב"פ אי נימא שכוונת רש"י לסוד את כל הכלי חרס הגדול או את כל האגוזים, כבר מתירוף זה מוכח דרבי נחמיה אזיל לקולא, דשיעורא דכלי חרס רב הוא מאצבע קטנה וכלכול.

לכל הגוף הא הוי שיעורו פי מאה מסידת אצבע קטנה ורבי נחמיה להקל בא¹³, ועל כרחין דרק לדברי רב דהיינו בת צידעא סברה הגמ' דרבי נחמיה זוטא מכולהו.

ושו"ר ב"מפרשי האוצר" שהביא ממחר"ם בענט: שכתב על רש"י דאנדיפי הוא כלי שיש לו ב' פיות וכו', דלפי"ז אתי שפיר טפי דשיעורא דרבי יהודה זוטא גם כן מדרבי נחמיה, וכן לשינויא בתרא דרבי נחמיה היינו אפוטא יש לומר דזוטא מדכלכול, עכ"ל. הנה גם הוא מסיק דלמסקנת הסוגיא שיעורא דרבי נחמיה גדול מדרבי יהודה, לא מבעיא באפוטא, אלא אפילו באנדיפא שהוא כלי עם ברזא שסותמים בסיד משמע ליה דהוא יותר מכלכול (ואינו מוכרע כ"כ לענ"ד), ועכ"פ אינו כפשטות הסוגיא דשיעורא דרבי נחמיה זוטא מכולהו.

ד. וראיתי בנימוקי יוסף שכתב: אנדופי, יש מפרשין בגמרא שהוא סימן לכלי העשוי למדוד יין או שמן שעושין בו סימנין של סיד לבן שיהיה ניכר עד כאן בחצי דינר וכן במקדש היה כלי שעושין לו שנתות שהם סימנין להין או לרביעית ההין, ורבי נחמיה מחמיר מכולן ומחייב אפילו בסימן אחד. וכן פירש רבי יהונתן מלוניל, (ובהרבה מקומות ראיתי שהנימוק"י נגרר אחריו).

הנה ממשיך הרב גם בשאר שיטות הסוגיא דרבי נחמיה הוא המחמיר שבכולם, דעל פירוש השנתות כתב דרבי נחמיה מחמיר מכולם דבסימן אחד כבר מחייב, וא"כ איך יפרש הנמוק"י את האיבעית אימא דהיינו מצח שהרי לפי"ז שיעורא דרבי נחמיה לקולא.

---

¹³ ובדעת רב כהנא לרבותיו של רש"י דשנתות היינו אבר אבר, לכאורה יש לומר דאבר היינו אצבע קטנה, וכמו לרבנן דשיעוריהו סידת אצבע קטנה, והוא טפי מרבי יהודה דכלכול, ואבר אבר היינו מאצבע קטנה ועד כל הגוף, וכן ביאר הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהערות כאן, ולשון אוצר הגאונים: אלא אמר רב כהנא אנדיפא - לא טפילה של כולה הוא אלא שנתות, וכאיזה צד, טופל פרק פרק, עד כאן טופל עד כאן אינו טופל, עכ"ל, ר"ל שמסיים אבר אחד ועובר לאבר השני, ואם כן אבר קטן אין סיבה לומר שאינו אצבע קטנה. ועוד דאם יש אבר קטן יותר שדרך לסודו, לא הוה ליה לתנא לפרש מה שאמרה מתני' ברבנן לסוד קטנה שבבנות דהיינו אצבע קטנה שבבנות, אלא על אותו אבר שקטן טפי, וממנו מתחיל אבר אבר, ושיעור ההוצאה נקבע לפי הקטן שביותר, אלא על כרחין שרבי נחמיה שמדבר גם האבר הקטן שהוא אצבע קטנה. אלא דא"כ קשה דשיעורא דרבי נחמיה לתירוצו זה הוי כמו שיעורא דרבנן, ובמאי פליגי?

וראיתי ב"מפרשי האוצר" שהביא מהערות הגרי"ש א שכדי ששיעורא דרבי נחמיה לא יהיה כשיעורא דרבנן באצבע קטנה, מבאר דלרבי נחמיה השיעור הוא כדי סידת פרק אחד מהאצבע קטנה והוא זוטא מדרבנן ששיעורם אצבע שלמה. ושו"ר ברש"י דף ע"ז ב', שמן כדי לסוך אבר קטן - אחד מפרקי אצבע קטנה, ומבואר דשיעור אבר, הוא פרק מאצבע קטנה והוא פחות משיעור סידת אצבע קטנה, וברמב"ם פירש בשמן - אצבע קטנה של רגל קטן בן יומו, ועכ"פ אצבע שלימה היא, וע"ש בר"ן שהסתפק בזה.

ועכ"פ אם ניצול הרב דאין שיעורא דרבי נחמיה כרבנן, ולרב כהנא רבי נחמיה הוא המועט שבשיעורים, עדיין לא ניצול מקושייתינו דרבי נחמיה טפי מרבנן ורבי יהודה בשיעורא דאפוטא, ובפרט לפי רבותיו של רש"י בתירוצו רבי אמי אנדיפא שהוא כל הגוף, וכמו שהקשנו בפנים.

עוד ראיתי בספר שניות לאריות לר"ד פארדו דכתב אתירוצא דאפותא : אלא דהענין אינו מתיישב בעצמו, בדפדחת שלא במקום שיער למה סכין, אין זה יופי שהפדחת יהיה אדום, בשלמא אי הוה מתוקם בלחיים הוה ניחא, אבל בפדחת לא שייך כל כך, עכ"ל.

ה. והנה שמעתי ממו"א הגאון שליט"א כד הוינא טליא דפירוש אפותא אינו מוחלט דהוא מצח, והביא ראיות דהיינו "חוטם", הלא הוא בספרתו ברית יעקב (סימן ג' אות ו') ומנוחת שלום חיי"א (סימן י"ד), דבתרגום איוב (מ"א י"א) מנחירו יצא עשן – מאפותיה נפיק קיטרא, וכן הביא מירושלמי יבמות ע"ש, וכן מצאתי כן ברש"י שבעין יעקב תענית כ"ה א', אפותיה - מצחו אי נמי חוטמו.

השתא י"ל דלפי"ז דאנדיפי היינו אפותא ואפותא היינו חוטם, אפשר דגם לתירוץ זה שיעורא דרבי נחמיה זוטא מכולהו, דיי"ל דשיעורא אצבע קטנה וכן צידעא הוא מרובה מסידת החוטם להשיר שער (דהוא מועט בצדדים או במרכזו), וא"ש הסוגיא להנימוק"י דעד סיום הסוגיא שיעורא דרבי נחמיה זוטא. אמנם לרש"י נצטרך לומר כדלעיל דרך בדבר משני הגמ' דרבי נחמיה זוטא מכולהו, שהרי לפי רבותיו דאנדיפי היינו כל הגוף בוודאי שרבי נחמיה מיקל מכולהו וכנ"ל.

גם תתיישב הערת ר"ד פארדו, דלעולם סכין כדי להשיר שער, ומצוי הוא במיעוט נשים שסדין צידי האף להוציא שערות שחורות, או אם יש שערות בודדות ע"ג האף, והוא שיעור מועט שבכולם¹⁴.

---

¹⁴ ומצאתי שריב"ן מפרש: אנדיפי – פדחת, שנתרבה שער שם ורוצה להשירו, עכ"ל. לא מפרש ברש"י שהוא להאדים, ולפי"ז יש לומר שלא על כל המצח מדבר, ויהיה שיעורא דרבי נחמיה זוטא מכולהו גם לפירוש אפותא – מצח, אמנם לרש"י דפירש להאדים ומשמע דהיינו מצח כולו, קשה כנ"ל.

סימן ז'

הערה בביאור דברי תוס' בחפי פותחת שקבען במסמרים טהורים

שבת פ"א א'. תנו רבנן חפי פותחת - טהורין, קבען בפותחת - טמאין. ושל גל, אף על פי שחיברן בדלת וקבען במסמרים - טהורין, שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע.

וחפי – הם שיני המפתח, ופותחת - הוא המפתח, ופירשו תוס' דשיני המפתח עשויים ממתכת. וז"ל (מעובד): ונראה לר"י דבחפין של מתכת איירי, וטהורין דגולמי כלי מתכות טהורין.

(א) ואף על פי שלא נקבעו ראויין הם קצת ליתנם בפותחת ואפילו הכי טהורין דגולמי כלי מתכת טהורין.

(ב) ואם קבען בפותחת טמאין, שנגמרה מלאכתן.

(ג) וסיפא דשל גל פירש רש"י דהיינו דלתות שערי החצר, וקאמר דאע"פ שחיברן בדלת וקבען במסמרים טהורין דמחוברין לקרקע.

וסיימו תוס': וכן משמע בסמוך דטעמא משום גמר מלאכה דקתני ושל גל אף על פי שחיברן בדלת כו' דמשמע מה שקבען בדלת יש לו לגרום טומאה אלא כיון שאין להם פותחת [וחף] קבוע בגל טהור.

ונלאו חכמי לבב להבין מה הביאו כאן ראייה תוס', עיין מהרש"א שביאר שמביאים ראייה נגד שיטת רש"י וביאר הראייה לדעתו, ועיין מהרש"ל שדן אם יש בשל גל פותחת או לא, ובהגהות הב"ח האריך לפרש דבריהם ע"ש.

ועיין במהר"ם שהגיה ופירש וז"ל: ודברי התוס' הללו אינן מיושבים דנראה מתוך דבריהם שנותנים שני טעמים למה שקבען בדלת טהורים וזה דברי מותר דהא הטעם הוא מפני שמחובר לקרקע כמבואר בברייתא עצמה.

גם מה שכתבו דמשמע מה שקבען בדלת יש לו לגרום טומאה ר"ל משום גמר מלאכה וזה לא יתכן דאם סבירא להו להתוס' דגם בחף של דלת צריכין לפותחת א"כ עדיין לא נגמרה מלאכתן.

לכך נ"ל דט"ס הוא וכן צ"ל: דמה שקבען בדלת יש לו לגרום טומאה כיון שאין להם פותחת אלא כיון דקבוע בגל טהור. ור"ל דהתוס' ס"ל דאף של דלת אין עושין לה שום פותחת כאשר כתבתי למעלה ואם כן כבר נגמר מלאכתן תיכף שקבען בדלת ואף על גב שכלים פשוטים הן הא פשוטי כלי מתכות מקבלים טומאה לכך תני בברייתא ושל גל אף על פי שחיברו בדלת ובזה נגמרה מלאכתן והיה להם לקבל טומאה אפ"ה טהורים מפני שכל המחובר לקרקע וכו'.

אבל לפירש"י לא יתיישב דמאי קאמר אף על פי שחיברן בדלת וכו' הא פירש דבלא פותחת אין ראויים לכלום ובשביל זה דחק רש"י וכתב אף על פי שחיברן בפותחת וכו' ודו"ק. עכ"ל.

והנראה לבאר דברי תוס' ע"ד המהר"ם, בלא להגיה. ונקדים דהנה בתוס' ר"י הזקן הנדמ"ח סיים בשיטת ר"י לפני מסקנת שיטתו המופיעה בתוס' שלנו [דשם הקשה רק קושיא אחת על פירש"י], ופירש שאמנם החפין של עצם כשיטת רש"י אבל טומאתם מצד שמחוברין לפותחת שיש לה כלי קיבול. וסיים דבריו:

ובסיפא דברייתא ה"ג: ושל גל אע"פ שקבען במסמרים טהורין, ול"ג אע"פ שחיברן בדלת, דזה גורם להיות טהורין.

דבר גדול דיבר הרב, דלכאורה קשה גירסתינו: ושל גל, אף על פי שחיברן בדלת וקבען במסמרים - טהורין, שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע. דלשון "אע"פ שחיברן בדלת" מבואר דבא ליתן טעם לדין דאע"פ שמחובר לדלת והיה צריך להיות טמא עכ"ז הוא טהור שכל המחובר לקרקע כקרקע, והוא תמוה מאד, דהחיבור לדלת הוא הסיבה לטהר ולא לטמא. ולכן הגיה בתוס' תלמיד ר"י דצ"ל: ושל גל אע"פ שקבען במסמרים טהורין, דקביעתן במסמרים סיבה לטמא היא, ואעפ"כ טהורים כיון דמחוברים לקרקע.

אמנם תוס' שלנו כבר מביאים את שיטת ר"י במסקנת שיטתו [אחר שהקשה על רש"י ה' קושיות], שפירש שהחפין של מתכת הם, וכשעוד לא קבעם טהורים דהו גולמי כלי מתכת דטהורים, [דגולמי הם כלים גמורים שנחקקו אך עוד לא נגמרה מלאכתם והם כגולם ללא צורה], ומפרשים תוס' שאינו פשיטא דין זה (כמו שהקשו על רש"י פשיטא), כיון שראויין הם קצת ליתנם בפותחת ס"ד דיטמאו לפני שקבעם וקמ"ל דטהורים דהו גולמי כלי מתכת דטהורים.

וממשיכים: "ואם קבען בפותחת טמאין שנגמרה מלאכתן", וע"ז אמרו "וכן משמע בסמוך דטעמא משום גמר מלאכה, דקתני ושל גל אע"פ שחיברן לדלת וכו', דמשמע מה שחיברן לדלת יש לו לגרום טומאה". ור"ל דקשיא להו הלשון אע"פ שחיברן שהוא סיבה לטהר כנ"ל, ושלא כתלמיד ר"י הזקן שכתב להגיה ולמחוק תיבות אלו, תוס' שכבר מביאים את ר"י במסקנת שיטתו מבארים הלשון, שר"ל שחיברן לדלת הוא לכאורה סיבה לטמא החפין יותר כיון דחשיב בזה גמר מלאכה, ואע"פ שחיברן לדלת ונגמרה מלאכתן עכ"ז טהורים וכמו שמסיימים: "אלא כיון שאין להם פותחת והחף קבוע בגל, טהור", שכיון שחיברן בדלת או קבען במסמרים (וכנראה הוא כמו מנעול פנימי שלנו שנועל מבפנים ומחובר באופן קבע לדלת) וממילא אין להם פותחת דהיינו גוף המפתח להכניס ולהוציא את השיניים מהדלת, לכן למעשה טהורים שכל המחובר לקרקע כקרקע.

אמנם לפירוש רש"י וכן לפירוש ר"י במהדורה קמא שהובאה בתוס' תלמיד ר"י הזקן שיש טומאה לחפין כיון שמחוברים לפותחת שיש בה בית קיבול, שהוא כלי שמקבל טומאה, לא הו"ל למימר ושל גל אע"פ שחיברן לדלת, כיון שאין נידון שלגמר מלאכה ממילא החיבור לדלת הוי סיבה לטהר ולא נכון הלשון "אע"פ" עד שהגיהו בתוס' הנ"ל.

שו"ר דכן פירש בספר מתנת חלקו – בארות המים, וברוך שכיוונתי, רק שלא היה לפניו תוס' תלמיד ר"י הזקן הנדמ"ח לראות שיטת ר"י בשלביה ובשורשה.

סליקו שיעורי מסכת שבת, שנאמרו על ידי בישיבת כף החיים בחודשי שבט אדר תש"פ

ה' יתברך ישמור עמו מכל רע, בימי המגיפה לא תקפו"ץ

רבש"ע, הושיעה את עמך - אנו, וברך את נחלתך - ארץ ישראל שלך,

ורעם - כרועה נאמן, ונשאם - על כפים, עד עולם.